

УДК 343.13

Трофименко Володимир Михайлович

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

заступник Голови Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Trofymenko Volodymyr

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,

Deputy Head of the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine

ORCID: 0000-0002-4912-9732

Клепка Олександр Григорович

аспірант

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

Klepka Oleksandr

Postgraduate Student of the

Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems,

National Academy of the Law Sciences of Ukraine

ORCID: 0009-0005-1089-038X

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-12-11687

НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО РІШЕНЬ, ЩО СТАЛИ ПІДСТАВОЮ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

PROVIDING ACCESS TO DECISIONS THAT BECAME THE BASIS FOR COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS: ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE

Анотація. Вступ. У статті досліджується комплекс проблем, пов'язаних із наданням стороні захисту доступу до рішень, що стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Автори акцентують, що право сторони захисту на доступ до матеріалів кримінального провадження гарантоване конституцією та міжнародно-правовими актами. Констатована наявність низки проблемних питань реалізації вказаної норми. Зокрема, спірним залишається питання необхідності надання доступу до матеріалів, що стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначене зумовлює актуальність дослідження цієї проблематики.

Мета. Метою дослідження є на підставі аналізу практики Верховного Суду та ЄСПЛ щодо надання доступу до рішень, що стали підставою для проведення НСРД, виявити проблемні питання правозастосовної практики та запропонувати шляхи їх розв'язання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; 2) рішення Європейського суду з прав людини; 3) практика національних судів. У процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: діалектичний, історико-правовий, статистичний, системно-структурний, метод узагальнення. Звернення до історико-правового методу забезпечило вивчення розвитку практики Верховного Суду щодо наслідків не надання стороні захисту для ознайомлення рішень, що стали підставою проведення НСРД. Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз рішень Верховного Суду крізь призму практики ЄСПЛ. Статистичним методом використаний у процесі дослідження практики Верховного Суду, її узагальнення. Метод узагальнення став у нагоді під час зведення одиничних фактів у єдине ціле, формулювання висновків.

Результати. У статті продемонстровано, що національні суди поступово відходять від формального розуміння вимог ст. 290 КПК України та переходять до моделі, за якої допустимість доказів, отриманих у результаті НСРД, пов'язується з фактичним забезпеченням стороні захисту можливості ознайомитися з підставами їх проведення. Особливо увагу приділено проблемі знищення матеріальних носіїв секретної інформації, що створює нові ризики для перевірки закон-

ності проведення НСРД. Ґрунтуючись на прецедентній практиці ЄСПЛ обґрунтовано, що відсутність доступу до таких документів може підірвати сутність права на справедливий судовий розгляд, а презумпція законності дій правоохоронних органів у цих умовах суперечить міжнародним стандартам. На підставі аналізу національного законодавства, судової практики та позицій ЄСПЛ доведено необхідність реформування механізму розсекречування документів, що санкціонують НСРД, а також наголошують на обов'язку прокурора самостійно ініціювати процес розсекречування таких матеріалів незалежно від ініціативи сторони захисту. Зроблено висновок, що у випадку неможливості надати рішення, якими санкціонувалось НСРД через їх знищення, суд має ретельно дослідити всі обставини кожної окремої кримінальної справи, щодо вжиття прокурором всіх необхідних та своєчасних заходів з метою розсекречування таких рішень.

Перспективи. Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на комплексному аналізі механізмів розсекречування процесуальних рішень, що санкціонують НСРД, з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом та знищенням матеріальних носіїв секретної інформації.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, розсекречування матеріалів НСРД, надання доступу до матеріалів досудового розслідування, ЄСПЛ, судова практика.

Summary. Introduction. The article examines a set of problems related to providing the defense party with access to decisions that served as the basis for conducting covert investigative (search) actions (CIA). The authors emphasize that the right of the defense party to access the materials of criminal proceedings is guaranteed by the constitution and international legal acts. The existence of a number of problematic issues in the implementation of the specified norm is stated. In particular, the issue of the need to provide access to materials that served as the basis for conducting CIA remains controversial. This determines the relevance of studying this issue.

Purpose. The purpose of the study is to identify problematic issues of law enforcement practice based on an analysis of the practice of the Supreme Court and the ECHR on providing access to decisions that served as the basis for conducting CIA, and to propose ways to resolve them.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) the European Convention on Human Rights; 2) decisions of the European Court of Human Rights; 3) the practice of national courts. In the process of conducting the research, the following scientific methods were used: dialectical, historical-legal, statistical, system-structural, generalization method. The use of the historical-legal method provided a study of the development of the practice of the Supreme Court regarding the consequences of not providing the defense party with the opportunity to familiarize themselves with the decisions that became the basis for conducting the CIA. The comparative-legal method allowed for the analysis of the Supreme Court decisions through the prism of the practice of the ECHR. The statistical method was used in the process of studying the practice of the Supreme Court, its generalization. The generalization method was useful when combining individual facts into a single whole, formulating conclusions.

Results. The article demonstrates that national courts are gradually moving away from the formal understanding of the requirements of Art. 290 of the CPC of Ukraine and are moving to a model in which the admissibility of evidence obtained as a result of the CIA is associated with the actual provision of the defense party with the opportunity to familiarize themselves with the grounds for conducting them. Particular attention is paid to the problem of destruction of material media of classified information, which creates new risks for verifying the legality of conducting CIA. Based on the case law of the ECHR, it is substantiated that the lack of access to such documents may undermine the essence of the right to a fair trial, and the presumption of legality of the actions of law enforcement agencies in these conditions contradicts international standards. Based on the analysis of national legislation, case law and positions of the ECHR, the need to reform the mechanism for declassifying documents authorizing CIA is proven, and the obligation of the prosecutor to independently initiate the process of declassifying such materials, regardless of the initiative of the defense party, is emphasized. It is concluded that in the event of impossibility to provide decisions authorizing CIA due to their destruction, the court must carefully examine all the circumstances of each individual criminal case, regarding the prosecutor's taking all necessary and timely measures to declassify such decisions.

Prospects. It is advisable to focus further scientific research on a comprehensive analysis of the mechanisms for declassifying procedural decisions authorizing the CIA, taking into account modern challenges associated with martial law and the destruction of material carriers of classified information.

Key words: covert investigative (search) actions, declassification of CISA's materials, providing access to pre-trial investigation materials, ECHR, judicial practice.

Постановка проблеми. Відповідно до рішення Конституційного суду України (далі — КСУ) від 18 січня 2012 року по справі № 1-4/2012 «право на ознайомлення з усіма матеріалами справи, гарантує реалізацію конституційного права обвинуваченого на отримання інформації, зокрема щодо суті пред'явленого обвинувачення та стану розгляду справи, а також забезпечує обвинуваченому чи

його захиснику можливість підготувати захист від пред'явленого обвинувачення. Отже, право обвинуваченого на ознайомлення із матеріалами справи та право на отримання інформації про закінчення розслідування у кримінальній справі є складовими конституційного права на захист». [1] Важливість інституту забезпечення права сторін на доступ до матеріалів кримінального провадження підкреслено

і на міжнародному рівні. Міжнародно-правові документи, такі як Загальна декларація прав людини [2] та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [3], визнають право на належну правову допомогу, включаючи право на доступ до матеріалів досудового розслідування. Також право на доступ до матеріалів досудового розслідування деталізується в практиці Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) у контексті п. b ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — ЄКПЛ).

Згідно зі ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Водночас правозастосовна практика свідчить, про наявність низки проблемних питань реалізації вказаної норми. Зокрема, спірним залишається питання необхідності надання доступу до матеріалів, що стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначене зумовлює актуальність дослідження цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти проблематики пов'язаної з проведенням НСРД широко представлені в науковій літературі, зокрема, в публікаціях таких учених: М. В. Багрія [4], В. В. Луцика [5], М. А. Погорєцького, О. С. Старенького [6], Л. Щербини [7], О. Г. Яновської [8] тощо.

Водночас попри значні доробки учених-процесуалістів питання надання доступу до рішень, що стали підставою проведення НСРД не втрачають своєї актуальності, особливо враховуючи новітню практику Верховного Суду та ЄСПЛ. Окрім того, перебування нашої країни в стані збройного конфлікту зумовили виникнення низки проблем, які не висвітлювалися в науковій літературі. Зазначене є підґрунтям для дослідження окресленої проблематики.

Метою дослідження є на підставі аналізу практики Верховного Суду та ЄСПЛ щодо надання доступу до рішень, що стали підставою для проведення НСРД, виявити проблемні питання правозастосовної практики та запропонувати шляхи їх розв'язання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) ЄКПЛ; 2) рішення ЄСПЛ; 3) практика національних судів. У процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: діалектичний, історико-правовий, статистичний, системно-структурний, метод узагальнення. Звернення до історико-правового методу забезпечило вивчення розвитку практики Верховного Суду щодо наслідків не надання стороні захисту для ознайомлення рішень, що стали підставою проведення НСРД. Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз рішень Верховного Суду крізь призму прак-

тики ЄСПЛ. Статистичним методом використаний у процесі дослідження практики Верховного Суду, її узагальнення. Метод узагальнення став у нагоді під час зведення одиничних фактів у єдине ціле, формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Відмітимо, що практика національних вищих судових інстанцій щодо необхідності надання доступу до рішень, що стали підставою проведення НСРД змінювалась кілька разів. Так, наприклад, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. міститься правовий висновок відповідно до якого: «За наявності відповідного клопотання процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, оскільки їх тоді не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні, але суд не має допустити відомості, що містяться в цих матеріалах кримінального провадження, як докази» [9].

Водночас згодом позиція Верховного Суду знала певних уточнень. Так, в іншому рішенні Велика Палата Верховного Суду виснує, про таке «Якщо процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД, розсекречені під час судового розгляду, і сторона захисту у змагальному процесі могла довести перед судом свої аргументи щодо допустимості доказів, отриманих у результаті НСРД, в сукупності з оцінкою правової підстави для їх проведення, то суд повинен оцінити отримані докази та вирішити питання про їх допустимість. У випадку розкриття процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД після передачі кримінального провадження до суду, суд зобов'язаний забезпечити стороні захисту достатній час та реальну можливість для доведення перед судом своєї позиції щодо належності та допустимості доказів, отриманих в результаті НСРД в комплексі із процесуальною підставою для проведення НСРД з метою реалізації принципу змагальності». [10]

Таким чином, відповідно до позиції Верховного Суду якщо сторона обвинувачення вжила всіх необхідних та залежних від неї заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення негласних дій і заходів, однак вони не були розсекречені до моменту передачі провадження до суду з причин, що не залежали від волі або процесуальної поведінки прокурора, то в такому разі порушення вимог ст. 290 КПК з боку сторони обвинувачення немає. Такі дозвільні документи, зокрема ухвала слідчого судді, можуть бути розкриті стороні захисту пізніше, після їх розсекречування. [7, с. 299] Верховний Суд акцентує на тому, щоб за таких обставин сторона захисту мала час та можливість підготувати свої

заперечення щодо відповідних рішень, зокрема, такий аналіз проводиться у рішенні Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі — ККС ВС) від 13.06.2023 у справі № 520/2703/17. Відмітимо, що в цілому така позиція узгоджується з практикою ЄСПЛ.

У сенсі дослідження привертає увагу постанову ККС ВС у якій зазначається про таке: *«Під час судового розгляду після висловлення стороною захисту необхідності ознайомитися із процесуальними підставами для проведення зазначених НСРД, стороною обвинувачення було надано відповідні процесуальні документи. (курсив наш — В.Т., О.К.) Суд наголошує, що процесуальні підстави та повноваження на здійснення НСРД не є доказами у кримінальному провадженні. Тобто необхідно чітко відрізнити докази у кримінальному провадженні й процесуальні підстави для їхнього отримання чи проведення слідчих (розшукових) гласних чи негласних дій. На вимогу сторони захисту такі процесуальні документи повинні бути надані стороною обвинувачення, що й було зроблено у цьому провадженні. (курсив наш — В.Т., О.К.) Як убачається із матеріалів судової справи, із постановою про контроль за вчиненням злочину та дорученням на проведення спеціального слідчого експерименту сторона захисту ознайомилася у судовому засіданні в суді першої інстанції. Надалі судовий розгляд тривав у місцевому суді понад 8 місяців, що є достатнім для обстоювання своєї позиції стороною захисту із врахуванням змісту інформації, що містилася у постанові та дорученні».* [11]

У наведеному рішенні ККС ВС акцентує на тому, що рішення, які стали підставою для проведення НСРД надаються *на вимогу* сторони захисту. За такою логікою суд не має обов'язку досліджувати відповідні підстави проведення НСРД. З такою позицією важко погодитись, адже як справедливо вказує Яновська О.Г. «документи, які стали правовою підставою проведення НСРД, не можуть вважатися додатковими матеріалами до результатів проведених негласних слідчих (розшукових) дій, отриманими до або під час судового розгляду, оскільки є їх частиною. Наголошуємо, що ці процесуальні рішення виступають правовою підставою проведення НСРД з огляду на їх функціональне призначення щодо підтвердження допустимості доказової інформації, отриманої за результатами проведення таких дій, і повинні перевірятися та враховуватися судом під час оцінки доказів». [8, с. 84] М. А. Погорецький та О. С. Старенький зауважують, що протоколи негласних дій і заходів з додатками лише у своїй єдності з відповідними ухвалами слідчого судді, на підставі яких вони здійснювалися, можуть бути використані у кримінальному процесуальному доказуванні. [6]

Тож, на наше переконання такі рішення мають досліджуватися судом незалежно від волевиявлення сторони захисту, відповідно прокурор має вжити

всіх необхідних заходів з метою розсекречування цих рішень та надати їх під час реалізації ст. 290 КПК, якщо це неможливе з причин, що від нього не залежать, то під час судового провадження в суді першої інстанції. Додатковим аргументом на користь вказаного, вважаємо позицію Багрія М. В., який зазначає, що у цій ситуації «потрібно виходити з наступного: 1) статтею 290 КПК передбачено відкриття (тобто надання доступу) саме матеріалів досудового розслідування, а не лише доказів; 2) такими матеріалами (процесуальними документами) щодо провадження НСРД є постанови, клопотання, доручення, протоколи, а також ухвали слідчого судді (п. 1.9. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні)». [4, с. 140].

Однак, в аспекті розглядуваного питання необхідно зазначити, що право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не є абсолютним. Згідно з практикою ЄСПЛ у деяких випадках може виникати необхідність не розкривати певні докази стороні захисту з метою забезпечення основних прав інших осіб або захисту важливих суспільних інтересів, адже їхнє життя, свобода чи безпека також можуть бути поставлені під загрозу. Про це, зокрема, йдеться у рішеннях ЄСПЛ у справах «Leas v. Estonia» від 06 березня 2012 р. (п. 78), «Якуба проти України» від 12 лютого 2019 р. (п. 44). [12, 13]

Вважаємо доцільним навести окремі міркування в контексті цього рішення з огляду на об'єкт дослідження. По-перше, в аспекті захисту важливих суспільних інтересів, відмітимо, що дійсно, відповідно до п. 4.12.3 Наказу Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» державну таємницю становлять відомості про факт або методи проведення НСРД. В цьому сенсі ухвала слідчого судді апеляційного суду може містити лише відомості про факт проведення НСРД. Тому за умови розсекречування результатів НСРД, підстави не надавати для ознайомлення рішення, яким санкціоновані такі дії, на наше переконання відсутні. Крім того, згаданим Наказом у п. 4.12.4 передбачається, що державну таємницю становлять відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці. Знову ж таки мова йде про НСРД, що плануються або проводяться. За умови завершення досудового розслідування та надання стороні захисту результатів НСРД для ознайомлення, можна припустити, що проведення НСРД вже закінчилось.

По-друге, щодо захисту свідків або інших осіб (які теоретично можуть фігурувати в рішенні), то видається що в цьому випадку можуть бути застосовані норми Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Відповідно до ст. 15 вказаного нормативного-правового акту для захисту особи може бути застосований такий захід як нерозголошення відомостей про осіб, взятих під захист, зокрема, шляхом обмеження відомостей про особу в матеріалах перевірки (заявах, поясненнях тощо), а також протоколах слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами.

У продовження дослідження, особливий науковий інтерес викликає практика національних судів щодо розв'язання питання про неможливість забезпечити ознайомлення сторони захисту з рішеннями про надання дозволу на проведення НСРД у зв'язку з їх знищенням.

Так, у вирокі Рівненського міського суду Рівненської області від 13.10.2025 р. зазначається, що під час судових дебатів стороною захисту подано клопотання про визнання недопустимими та виключити з переліку низки доказів, зокрема результатів НСРД у зв'язку з ненаданням стороною обвинувачення рішення, про надання дозволу про їх проведення. З матеріалів справи вбачається, що прокурор неодноразово звертався до Апеляційного суду м. Києва, в саме: 13.01.2010 за № 04/2/4-43 вих-17, 22.12.2018, 22.02.2019, 13.11.2019, 09.04.2021 з клопотанням про розсекречування та надання примірників ухвал слідчого судді, відносно ОСОБА_3. Крім того, Рівненським міським судом також направлялись клопотання в Київський апеляційний суд з проханням про розсекречування та надання примірників вищевказаних ухвал слідчого судді апеляційного суду. Як вбачається з відповідей Київського апеляційного суду, останній позбавлений правових підстав здійснювати відповідні заходи щодо розсекречення ухвал про надання дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16 листопада 2012 року. Також апеляційний суд вказує, що станом на 18 березня 2022 року матеріальні носії секретної інформації, а також їх облікові форми, що перебували на обліку в апеляційному суді знищені, у зв'язку з виникненням загрози їх захоплення. Тож, з урахуванням об'єктивної неможливості сторони обвинувачення надати записи щодо проведених НСРД, а також процесуальні рішення слідчого судді, які слугували підставами для проведення НСРД, суд дійшов до висновку про відсутність порушення в проведених процесуальних діях, оскільки за цих обставин немає підстав вважати, що відбулись процедурні порушення проведених НСРД. [14]

Аналогічний висновок міститься й у вирокі Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 09.06.2025 р. [15] Примітний є й той факт, що Верховний Суд погоджується з такими висновками та вказує, що з урахуванням об'єктивної неможли-

вості сторони обвинувачення надати записи щодо проведених НСРД, а також процесуальні рішення слідчого та слідчого судді, які слугували підставами для проведення НСРД, — відсутні порушення в проведених процесуальних діях, оскільки за цих обставин не має підстав вважати, що відбулись процедурні порушення проведених НСРД. Суд не приймає ці доводи до уваги, бо протягом судового провадження, яке тривало з 2016 року сторона захисту не ставила питання про необхідність дослідження ухвал слідчих суддів і не ставила під сумнів законність втручання в приватне спілкування. Лише в судових дебатах стороною захисту було повідомлено про такі сумніви й судом було запропоновано прокурору надати процесуальні рішення, які стали підставою для втручання в приватне спілкування на що прокурором надано дві довідки про те, що процесуальні рішення знищення у зв'язку зі впливом часу їх зберігання та воєнним станом. Враховуючи викладене, суд вважає, що підстав для задоволення клопотання захисника не має, тому, що захисник не скористався своїм правом вчасно заявити клопотання про надання процесуальних рішень, нині перевірити законність втручання не можливо, а з самих протоколів не видно, щоб вони були отримані з порушенням вимог КПК України. [16]

З наведеного слідує, що, по-перше, як нами вже зазначалося, судова практика ставить у залежність від волевиявлення сторони захисту необхідність надання рішень, якими надається дозвіл на проведення НСРД. По-друге, судами застосовується «презумпція законності» підстави для проведення НСРД у випадку неможливості надання відповідного рішення через його знищення. Водночас така презумпція видається потенційно «небезпечною» щодо захисту прав людини та може стати підставою майбутніх звернень до ЄСПЛ. У цьому сенсі релевантним видається рішення ЄСПЛ «Денесюк та інші проти України» від 13.02.2025 р. У цій справі заявникам не було надано ані рішень, яким надавався дозвіл на проведення НСРД, ані результатів проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Відмітимо, що Уряд України повідомив ЄСПЛ, що він не міг виконати його прохання про надання копій відповідних судових ухвал або будь-яких інших відповідних документів з матеріалів провадження другого та третього заявників на національному рівні. Зокрема, уся відповідна інформація, що могла залишитися у розпорядженні Київського апеляційного суду та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, вже була знищена згідно з вимогами чинного законодавства та нормативно-правових актів. Також були знищені матеріали, отримані в ході негласних слідчих (розшукових) дій у справах заявників, які не використовувались як докази. Інші відповідні документи, такі як клопотання детективів про отримання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж до слідчих суддів

та відповідні судові ухвали містили інформацію, яка не була розсекречена. Отже, згідно зі статтею 32 Закону України «Про державну таємницю» копії цих документів не могли бути надані.[17] Аналізуючи це рішення Бем Маркіян відмічає цікаву постановку проблеми ЄСПЛ із погляду розподілу тягара доведення конвенційних порушень: заявники подали обґрунтовану скаргу, а уряд мав, але не надав документи, що могли її спростувати або підтвердити. Суд розтлумачив усі сумніви на користь заявників.[18]

Окрім того, рішення у справі «Van Wesenbeeck v. Belgium» та у рішення у справі «Ramanauskas v. Lithuania» ЄСПЛ зазначив, що використання спеціальних методів розслідування, зокрема, таємних, не може власне порушувати право на справедливий суд. Проте врахування і суспільного інтересу не може виправдати вжиття заходів, які скасовують саму суть права заявника на захист (також див. пункт 93 рішення у справі «Bykov v. Russia»⁹⁷; пункт 39 рішення у справі «Aleksandr Zaichenko v. Russia»⁸).[19, 20]

З урахуванням вище викладеного з метою усунення непропорційного обмеження прав людини видається необхідним: по-перше, реформування інститут розсекречування рішень, якими надається дозвіл на проведення НСРД, зокрема ухвал слідчого судді. По-друге, ми підтримуємо позицію, що «протоколи й інші оперативні документи з долученими до них додатками щодо здійснення НСРД, ОРЗ або КРЗ, які використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні, як правило, мають підлягати розсекреченню одночасно з ухвалами слідчого судді про їх проведення.» [7], «сторона обвинувачення повинна вживати необхідних і достатніх заходів для розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД, з метою якнайшвидшого їх надання стороні захисту» [8, с. 87] не залежно від волевиявлення сторони захисту. По-третє, у випадку неможливості надати рішення, якими санкціонувалось НСРД через їх знищення, суд має ретельно дослідити всі обставини кожної окремої кримінальної справи, щодо вжиття прокурором всіх необхідних, належних та своєчасних заходів з метою розсекречування таких рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Еволюція національної судової практики свідчить про відхід від формального розуміння вимог ст. 290 КПК України. Підходи Верховного Суду за останні роки зазнали істотних змін. Якщо раніше превалювала позиція про недопустимість доказів, здобутих на підставі нерозсекречених рішень, то нині простежується тенденція до визнання допустимості доказів за умови надання стороні захисту достатнього часу для реагування після їхнього розкриття. Водночас наявна практика, яка ставить необхідність надання таких рішень у залежність від волевиявлення сторони захисту, створює ризики істотного дисбалансу між сторонами.

2. Враховуючи аналіз законодавства, судової практики та позицій ЄСПЛ, необхідним є реформування механізму розсекречування рішень, що санкціонують НСРД. Принциповим має стати підхід, за яким такі рішення: підлягають відкриттю незалежно від заяви сторони захисту; мають бути розсекречені (повністю або частково) одночасно з відповідними протоколами НСРД; передаються для дослідження суду як елемент перевірки допустимості доказів. Суд, своєю чергою, повинен досліджувати такі документи незалежно від активності сторони захисту, і оцінювати, чи забезпечено останній реальну можливість ознайомлення з ними та можливість підготовки ефективного заперечення.

3. У випадку неможливості надати рішення, якими санкціонувалось НСРД через їх знищення, суд має ретельно дослідити всі обставини кожної окремої кримінальної справи, щодо вжиття прокурором всіх необхідних, належних та своєчасних заходів з метою розсекречування таких рішень.

Подальші наукові розвідки доцільно зосередити на комплексному аналізі механізмів розсекречування процесуальних рішень, що санкціонують НСРД, з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом та знищенням матеріальних носіїв секретної інформації. Перспективним є також дослідження меж і критеріїв застосування судом презумпції законності підстав проведення НСРД у випадках неможливості відтворення відповідних документів, а також подальше вивчення питань оптимізації взаємодії між прокурором, слідчим суддею та органами, уповноваженими на зберігання матеріалів НСРД, з метою мінімізації ризиків втрати або знищення таких документів.

Література

1. Рішення Конституційного суду України від 18 січня 2012 р. у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) № 1-4/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 12.09.2025).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043 (дата звернення: 12.09.2025).
4. Багрий М. В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій: деякі проблеми теорії та практики. *Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України* (18 листопада 2022 р., м. Львів) URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/ZBIRNYK.pdf#page=131> (дата звернення: 13.11.2025).
5. Багрий М. В. Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.
6. Погорєцький М. А., Старенький О. С. Чому результати НС(П)Д не будуть доказами без розсекречування дозволів на їх проведення. *Закон і бізнес*. 24–30.11.2018 р. URL: <https://zib.com.ua/ua/135424.html> (дата звернення: 13.11.2025).
7. Щербина Л. Наслідки нерозсекречування ухвал слідчого судді, на підставі яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові або контррозвідувальні заходи, для кримінального процесуального доказування. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2024/38.pdf (дата звернення: 01.10.2025).
8. Яновська О. Г. Дотримання принципу змагальності при відкритті матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій стороні захисту. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 81–89. DOI: doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/81-89
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. (справа № 751/7557/15-к; провадження № 13-37к18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340> (дата звернення: 21.09.2025).
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578> (дата звернення: 21.09.2025).
11. Постанова колегією суддів Першої судової палати ККС ВС від 03.12.2024 у справі № 331/451/22 (провадження № 51-1952км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123602962> (дата звернення: 21.09.2025).
12. Справа «Леас проти Естонії»: Рішення Європейського суду з прав людини (заява № 59577/08) від 06 березня 2012 р. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-leas-proti-estoni%D1%97-tekstrishennya> (дата звернення: 13.11.2025).
13. Справа «Якуба проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини (заява № 1452/09) від 12 лютого 2019 р. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97-nitekst-rishennya/> (дата звернення: 13.11.2025).
14. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 13.10.2025 р. справа № 569/1031/17 URL: https://opendatabot.ua/court/131063990-47f1274ae0056d6afb61e9f800de40cd?_gl=1*1pwjj9l*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg4nzuyjgo2mcrcsmcroma (дата звернення: 13.11.2025).
15. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 09.06.2025 р. справа № 703/2918/19 URL: https://opendatabot.ua/court/127969098-ec522963a6e45da4c779493892d3ae6e?_gl=1*ciadeu*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg5mtaxjgo2mcrcsmcroma (дата звернення: 13.11.2025).
16. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.03.2025 у справі № 743/799/22 URL: https://opendatabot.ua/court/126211666-dcfff0d1834a2fa156822251602dde1?_gl=1*18s22gl*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg5mjm4jgo2mcrcsmcroma. (дата звернення: 13.11.2025).
17. Справа «Денисюк та інші проти України» (Case of Denysyuk and others v. Ukraine): Рішення Європейського суду з прав людини (Заява № 22790/19 та 3 інші заяви) Стислий виклад рішення від 13 лютого 2025 року URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Denysyuk_Ukraine.pdf (дата звернення: 13.11.2025).
18. Бем Маркіян. Аналіз рішення ЄСПЛ у справі «Денисюк та інші проти України». URL: <https://justtalk.com.ua/post/analiz-rishennya-espl-u-spravi-denysyuk-ta-inshi-proti-ukraini> (дата звернення: 13.11.2025).
19. Case of Van Wesenbeeck v. Belgium (Applications nos. 67496/10 and 52936/12): Judgment European Court of Human Rights, 23 May 2017, final 18 September 2017 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174119> (дата звернення: 13.11.2025).
20. Case of Ramanauskas v. Lithuania (Application no. 74420/01): Judgment European Court of Human Rights, 5 February 2008 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935> (дата звернення: 13.11.2025).

References

1. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 18 sichnia 2012 r. u spravi za konstytutsiinymy podanniamy 47 ta 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyn shostoi, somoi statti 218 Kryminalno-protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro oznaiomlennia obvynuvachenoho i zakhysnyka z materialamy kryminalnoi spravy) № 1-4/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12#Text> [in Ukrainian].
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrud. 1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
3. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 16.12.1966 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043 [in Ukrainian].

4. Bahrii M. V. Instytut nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii: deiaki problemy teorii ta praktyky. Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia z nahody 10-richchia vstupu v diiu Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (18 lystopada 2022 r., m. Lviv) URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/ZBIRNYK.pdf#page=131> [in Ukrainian].
5. Bahrii M. V. Lutsyk V. V. Protseualni aspekty nehlasnoho otrymannia informatsii: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2017. 376 s. [in Ukrainian].
6. Pohoretskyi M. A., Starenkyi O. S. Chomu rezultaty NS(R)D ne budut dokazamy bez rozsekrechuvannia dozvoliv na yikh provedennia. Zakon i biznes. 24–30.11.2018 r. URL: <https://zib.com.ua/ua/135424.html> [in Ukrainian].
7. Shcherbyna L. Naslidky nerozsekrechuvannia ukhval slidchoho suddi, na pidstavi yakykh provodylysia nehlasni slidchi (rozshukovi) dii, operativno-rozshukovi abo kontrolno-vidvalni zakhody, dlia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia. Yurydychnyi visnyk. 2024. № 3. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2024/38.pdf [in Ukrainian].
8. Yanovska O. H. Dotrymannia pryntsypu zmahalnosti pry vidkrytti materialiv nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii storoni zakhystu. Visnyk kryminalnoho sudochynstva. 2019. № 3. S. 81–89. doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/81-89 [in Ukrainian].
9. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 16 sichnia 2019 r. (sprava № 751/7557/15-k; provadzhennia № 13-37ks18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340> [in Ukrainian].
10. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 16.10.2019 u spravi № 640/6847/15-k (provadzhennia № 13-43ks19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578> [in Ukrainian].
11. Postanova kolehiieiu suddiv Pershoi sudovoi palaty KKS VS vid 03.12.2024 u spravi № 331/451/22 (provadzhennia № 51-1952km24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123602962> [in Ukrainian].
12. Sprava “Leas proty Estonii”: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (zaiava № 59577/08) vid 06 bereznia 2012 r. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-leas-proti-estoni%D1%97-tekstrishennya> [in Ukrainian].
13. Sprava “Iakuba proty Ukrainy”: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (zaiava № 1452/09) vid 12 liutoho 2019 r. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97-nitekst-rishennya/> [in Ukrainian].
14. Vyrok Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoï oblasti vid 13.10.2025 r. sprava № 569/1031/17 URL: https://opendatabot.ua/court/131063990-47f1274ae0056d6afb61e9f800de40cd?_gl=1*1pwjj9l*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg4nzuyjgo2mcrcsmcroma [in Ukrainian].
15. Vyrok Smilianskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 09.06.2025 r. sprava № 703/2918/19 URL: https://opendatabot.ua/court/127969098-ec522963a6e45da4c779493892d3a6e?_gl=1*ciadeu*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg5mtaxjgo2mcrcsmcroma [in Ukrainian].
16. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 26.03.2025 u spravi № 743/799/22 URL: https://opendatabot.ua/court/126211666-dcfff0d1834a2fa156822251602dde1?_gl=1*18s22gl*_ga*mtiymdi4mda1mc4xnzq1mji5nzux*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3njm5odg2otakbzu2jgcxjhqxnzyzotg5mjm-4jgo2mcrcsmcroma [in Ukrainian].
17. Sprava “Denysiuk ta inshi proty Ukrainy” (Case of Denysuk and others v. Ukraine): Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (Zaiava № 22790/19 ta 3 inshi zaiavy) Styslyi vyklad rishennia vid 13 liutoho 2025 roku URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Denysiuk_Ukraine.pdf [in Ukrainian].
18. Bem Markiiian. Analiz rishennia YeSPL u spravi “Denysiuk ta inshi proty Ukrainy”. URL: <https://justtalk.com.ua/post/analiz-rishennya-espl-u-spravi-denisyuk-ta-inshi-proti-ukraini> [in Ukrainian].
19. Case of Van Wesenbeeck v. Belgium (Applications nos. 67496/10 and 52936/12): Judgment European Court of Human Rights, 23 May 2017, final 18 September 2017 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174119>
20. Case of Ramanauskas v. Lithuania (Application no. 74420/01): Judgment European Court of Human Rights, 5 February 2008 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935>